ANTROPONIMY BETWEEN LITERARY NORM AND EVERYDAY UTTERANCE

Viorica Răileanu
Assoc. Prof., PhD, The Moldavian Ministery's of Education, Culture and Research Institute of Philology

Abstract:Corectitudinea şi reglementarea numelor proprii şi, în special, a numelor de familie, prenumelor continuă să constituie o problemă acută. Numele proprii sunt schimonosite sistematic, inclusiv prin schimbarea accentului la rostire. Deplasarea accentului la numele de familie şi prenume se produce frecvent atât în limba vorbită, neîngrijită, cât şi în vorbirea jurnaliştilor, prezentatorilor şi moderatorilor unor emisiuni de radio sau televiziune. Schimbarea accentului la numele proprii, justificată sau nu, semnalată la categorii mai largi sau la cazuri izolate, duce la ruperea legăturii (formale) dintre nume şi apelativul de la care provine şi face imposibilă uneori descifrarea etimologiei. Se impune iniţierea unei acţiuni conjugate a factorilor competenţi pentru elaborarea unui sistem unitar de folosire a numelor într-o formă corespunzătoare normelor limbii române literare.

Keywords: Antroponimie, nume de familie, accentuare, ortoepie, context lingvistic diglosic, normă literară.

Ceea ce ne adună la o sută de ani de la Marea Unire, este limba română cu întreg patrimoniul ei! Specialiștii însă semnalează cu îngrijorare faptul că „limba română este în mare suferinţă azi." (Octavian Paler). Debităm, oricând, pătimașe discursuri patriotice, vorbim de „criză" în toate domeniile, dar ne facem a nu observa că în materie de limbă criza pare cu adevărat ireversibilă „e urâțită, schimonosită, trivializată (…) de semidocți, de plăgile sociale, de degradarea școlii, de politicieni și, mai ales, de țoape" (Octavian Paler). Pângărim limba maternă cu o nesimțire de venetici. Facem concesii inacceptabile cosmopolitismului de sorginte excentrică, absorbim fără discernământ împrumuturi, neologizăm abuziv. Uităm cu nerușinare că limba nu este doar un mijloc de comunicare, dar și un organism viu, care evoluează fără să îi facem noi făgaș…, noi trebuie doar să respectăm niște norme, să avem chibzuință și măsură când scriem, când vorbim. Or, potrivirea cuvintelor, scrierea şi rostirea lor corectă, trebuie să devină un blazon al fiecărei persoane.

Spre regret, „se întâmplă cu limba ceea ce se întâmplă cu toate valorile noastre, câte mai sunt, cu viaţa noastră, cu identitatea noastră." (Octavian Paler). Astăzi, „în mare suferință" este și onomastica, parte integrantă a patrimoniului limbii. Deşi s-a făcut destul de mult în scopul scrierii corecte a numelor de familie şi prenumelor, s-au depus eforturi considerabile pentru soluţionarea acestei probleme, corectitudinea şi reglementarea numelor proprii continuă să constituie o problemă acută. Pentru antroponime s-ar părea că regula e simplă: purtătorii sunt cei care ştiu cel mai bine cum trebuie scrise sau pronunțate numele lor. Din păcate, nu întotdeauna ne putem baza pe versiunea lor, deoarece nici ei nu-și scriu sau nu-și pronunță corect propriile nume, ghidându-se după niște norme închipuite. Astfel, numele de familie, prenumele sunt puse la grea încercare nu doar „de țoape", dar de înșiși purtătorii lor!

Prin anii '60 ai secolului trecut, Romulus Vulpescu a publicat în revista „Limba Româna" (Vulpescu 1962: 181-189), o listă întreagă de cuvinte românești cu sensuri diferite după accent, cu scopul de a atrage atenția lingviștilor asupra necesității introducerii semnului grafic ca atare în scriere. La numele proprii, accentele trebuie puse corect! Cel puţin, uneori, pentru

BDD-A28598 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:15 UTC)

a putea face diferențierea semantică cu numele lor omonime: *Sofía*, prenume feminin − *Sófia*, capitala Bulgariei; *Sufragíu,* nume de familie − *sufrágiu* „drept de vot"; *Eugénia,* prenume feminin − *eugenía* „(teorie care preconizează) ameliorarea patrimoniului genetic al grupurilor umane"; *Róman,* prenume masculin − *román* „1. Persoană care făcea parte din populația Imperiului Roman. 2. Locuitor al Romei. 3. Specie a genului epic" etc.

În contextul alert al noilor tehnologii informaționale, când comunicarea prin intermediul sms-urilor monopolizează celelalte practici comunicaționale şi puțini se mai preocupă de respectarea normelor de ortografie și ortoepie, s-ar părea desuetă propunerea de a discuta despre accentuarea defectuoasă a unor antroponime. Problema nu ar fi atât de gravă, dacă nu ar depăși cadrul privat și nu ar contamina vorbitorii de bună credință (http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=3307). Odată ce există acest risc, suntem obligați să luăm în discuţie această problemă. Or, deplasarea accentului se produce frecvent nu numai în limba vorbită, neîngrijită, dar şi în vorbirea jurnaliştilor, prezentatorilor şi moderatorilor unor emisiuni de radio sau televiziune, formatori de opinie, care, prin profesie practic, ar trebui să fie moderatori şi modelatori ai limbii române actuale. Drept material factologic, vor servi numele de familie formate de la apelative cunoscute și acceptate de limba română şi deci uşor de recunoscut în numele propriu corespunzător. Materialul a fost selectat din mediul oral al vorbitorilor, din media (presa scrisă și audiovizuală), din registrul antroponimic național oficial.

Pocim, prin mutarea accentului în poziţii barbare, exact ca nişte străini, numele de familie terminate în *-iu*, formate de la nume de agent: *Coșeríu*, *Moraríu*, *Olaríu*, *Rotaríu* etc. Or, cuvintele comune derivate, formate cu sufixul *-ar (-er) (coşer, morar, olar*, *rotar), -aş (-eş) (puşcaş, cimpoieş)* sunt cunoscute ca nume de familie fie cu formă nearticulată *(Coşar/Coşer, Morar, Olar, Rotar, Puşcaş, Cimpo(i)eş),* fie cu formă articulată *(Coşeru, Moraru, Olaru, Rotaru, Puşcaşu, Cimpo(i)eşu)*. În forma articulată, numele păstrează uneori şi pronunțarea moale a consoanelor finale, astăzi învechită şi regională, cu *-iu* (Șuteu 1976: 197-202). Omul de ştiinţă sau simplul pasionat de etimologii şi similitudini, ca să nu greşească, ar pune numele în raport cu apelativul. Or, regula spune că aceste nume au sau ar trebui să aibă accentul apelativului corespunzător: şi dacă rostim*coşér*, atunci corect e *Coşériu,morár > Moráriu, olár > Oláriu, rotár > Rotáriu* etc. (https://www.timpul.md/articol/esti-cool-si-daca-vorbesti-corect-%286%29-23004.html; adev.ro/nlip5n). Din păcate, familii întregi îşi pronunţă numele fără să ţină cont de această regulă de accentuare. La numele de familie terminate în *-iu,* formate de la nume de agent, accentul se deplasează pe *i*, prin înlocuirea diftongilor prin hiat, sub influenţa exercitată de numele patronimice în *-iu,* împrumutate din greacă,în care *i* este accentuat (de tipul *Gheorghíu, Vasilíu)* (Constantinescu 1963: LXII; Ionaşcu 1975: 361-362).Aşa dar, accentuarea greşită a acestor nume de familie se întâmplă din considerentul că „nu se diferenţiază *i* care formează silabă de cel care nu formează" (Graur 1974: 132), dar şi din motivul că limba literară actuală dă preferinţă formelor în care accentul stă spre finala cuvântului.

Deşi greşită, pronunția incorectă apare mult mai des decât cea corectă. Mai trist e că se întâmplă acest lucru, din păcate, cu acordul tacit al persoanelor care poartă aceste nume. „Este posibil că ceea ce părea/ pare accident să reflecte o tendință, iar deplasarea accentului să reprezinte, de fapt, alături de unele caracteristici morfologice, un procedeu prin care numele de persoană se constituie într-o categorie distinctă. Dacă este așa, atunci accentul devine un indice formal de diferențiere a numelor de familie românești față de apelativele de la care s-au format (Mareş 1980: 246).

Sigur, mulţi dintre noi am auzit şi alte nume de familie cu accentul deplasat cum ar fi cele formate din articol posesiv + numele la cazulgenitiv, în special matronimice: *Ababéi,* în loc de *Abábei* (var. pop. *Abábii*), *Aghenéi*, în loc de *Aghénei*, *Amarinéi,* în loc de *Amarínei, Achiţéi,* în loc de *Achíţei* etc.

BDD-A28598 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:15 UTC)

Se întâmplă ca unii purtători să-şi modifice intenţionat pronunţia numelui ca să sune „mai bine" în română sau în limbile cu care au contact. De exemplu, la numele de familie provenite de la apelative accentuate pe silaba finală, accentul e schimbat pe penultima silabă: *Cólac*, în loc de *Colác*, *Chíper*, în loc de *Chipér, Chísar,* în loc de *Chisár,Cóntraş,* în loc de *Contráş,Fónar*, în loc de *Fonár*, *Páler,* în loc de *Palér,Smóchin* în loc de*Smochín* etc. (vezi Graur 1965: 150; Şerban 1978). Este recomandabil totuşi ca numele propriu să păstreze accentuarea substantivului comun, pentru a nu arăta ridicol.

Schimbarea accentului la numele proprii, justificată sau nu, semnalată la categorii mai largi sau la cazuri izolate, duce la ruperea legăturii (formale) dintre nume şi apelativul de la care provine. Dacă în *Boár/ Boári, Boáru, Bouáru* şi chiar în *Boáriu* cuvântul *boár (boári)* „păstor de boi"este transparent, în *Boaríu* el poate fi recunoscut mai greu şi pentru mulţi vorbitori numele nu mai este analizabil. „În felul acesta, întrucât vorbitorul nu-1 mai poate asocia cu apelativul corespunzător şi nu-i mai poate atribui caracteristicile acestuia, numele propriu devine (sau tinde să devină) nemotivat" (Mihăilă 1978: 267-278).

Uneori numele e accentuat incorect de vorbitori împotriva voinţei purtătorului. Deşi prozatorul român în timpul vieţii, atrăgea atenţia că-l cheamă (Calistrat) *Hogáş,* numele venind de la apelativul omonim *hogaş* (https://dexonline.ro/definitie/hogaș),totuşi numele autorului s-a instaurat definitiv cu accentul pe prima silabă. Aici a influenţat, poate, ritmul întregii sintagme, cu necesitatea cezurii după trisilabicul *Ca-li-strát* înainte de bisilabicul *Hogaş*. Dacă comparăm cu un eventual *Hogaşu*, cu *-u* final silabic, accentul ar fi aproape obligatoriu, natural, pe *a*.

Admitem că unele schimonosiri şi falsificări prin schimbarea locului accentului la numele de familie se comit, pur şi simplu din neştiinţă, ca în exemplele de mai sus, şi ca în multe altele. Cele mai multe şi mai bizare însă schimonosiri şi falsificări s-au comis totuşi voit de către administratori, funcţionari, de către toţi cei care nu ne cunoşteau limba – ruşi şi rusofoni, mai ales în contextul lingvistic diglosic, în care s-a aflat Basarabia, timp de peste două secole (Dabija 2011: 1], iar mai apoi, în mod mecanic, preluate şi de către băştinaşi. Deformările şi falsificările se produceau în formă orală, dar, mai apoi, şi în formă scrisă. Sau viceversa: în formă scrisă ca ulterior să fie propagate şi statornicite în formă orală.

Au existat două modele de schimonosire în rostire prin accent rusesc a numelor de familie româneşti: 1) numele de familie româneşti, terminate în consoană şi accentuate corect pe ultima silabă[1] au fost asimilate de nume de familie ruseşti gen: *Céhov, Górkii, Míşin, Nósov, Púşkin, Vólkov* ş.a. Astfel, *Albót* > Álbot, *Antóci* > Ántoci, *Botnár* > Bótnar, *Calíc*> Cálic, Goláş > Gólaş, *Izmán* > Ízman, *Malcóci*> Málcoci, *Mazúr* > Mázur, *Nagîţ* > Nágîţ, *Puşcáş*> Púşcaş, *Rotári/ Rotáru* > Rótari, *Smochín*> Smóchin, *Tofán*> Tófan, *Tufár*> Túfar ş.a. şi 2) sub influenţa numelor de familie ruseşti şi ucraineşti bisilabice, terminate în *-ó* (acc.), gen: *Fed'kó, Iuncó, Jilkó, Mahnó, Schiţcó, Şişkó* ş.a., au fost deformate în rostire, prin accent, dar şi prin anumite sunete, numeroase nume de familie româneşti basarabene bisilabice, terminate în vocalele *-ă* sau *-u* neaccentuate (Zagaevschi 2014: 186): *Chíşcă* >Chişcó, *Cúşcă*>Cuşcó/ Cuscó, *Páşcu* >Paşcó, *Púşcă* > Puşcó, *Róşca*>Roşcó, *Táşcă*>Taşcó etc.

Mutilarea numelor de familie româneşti se făcea, deseori, în rostire, concomitent, prin schimbarea locului accentului, dar şi prin diverse schimonosiri de sunete, cu repercusiuni asupra formei scrise, care duc uneori la imposibilitatea de a mai putea descifra etimologia numelui: *Blăjínu*>Blájin, *Brădíş*>Brághiş, *Căldáre* >Cóldari, *Călín* >Cálin, *Cărăúş*

[1] În limba română accentul, deşi considerat liber, înregistrează totuşi anumite regularităţi: 1) cuvintele terminate în consoană, fie nederivate, fie derivate cu sufixe, sunt, de regulă, oxitone, accentul căzând pe ultima silabă; 2) cuvintele terminate în vocală sunt, în majoritatea absolută a cazurilor, paroxitone, accentul, căzând pe a doua silabă de la sfârşit (Zagaevschi 1988: 166-173; Corlăteanu, Zagaevschi 1993: 162-165, 176-177).

BDD-A28598 © 2018 "Petru Maior" University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:15 UTC)

>Caráuş, *Cioráp* >Cérap, *Ciréş* >Céreş, *Găínă* >Gáină, *Fuiór* >Fúer, *Pârâu* >Péreu, *Şăpticâni*>Şeptíchin, *Văcăríţa*> *Vacáriţa* etc.

Lista numelor pronunţate greşit s-ar putea extinde la proporţiile unui volum masiv şi poate face obiectul unei secvenţe de studiu din sfera antropologiei lingvistice sau, mai amplu, din domeniul deontologiei şi eticii limbajului. Însă modestul nostru parcurs de până aici se doreşte a fi o provocare către ceea ce înseamnă educarea conştiinţei lingvistice a vorbitorilor, o pledoarie pentru respectarea normei.

Numele proprii sunt o parte definitorie din patrimoniul limbii şi trebuie să le promovăm permanent prin forme şi exprimare corectă. Se poate iniţia o acţiune conjugată cu factorii competenţi în ce priveşte, pe de o parte, ortografia şi cultivarea limbii în general, iar pe de altă parte, stabilirea unor norme ortografice şi ortoepice pentru numele oficiale. Or, „pentru studierea problemei în ansamblu şi punerea de acord a reglementărilor paralele (lingvistică şi antroponimie) pentru elaborarea unui sistem unitar de folosire a numelor într-o formă corespunzătoare normelor limbii române literare” (Ionaşcu 1976: 529), este necesar să-i acordăm lingvistului mai multă credibilitate şi să-l tratăm cu mai puţină aroganţă şi ironie. Şi să nu credem că lucrurile se vor decanta, cu timpul, de la sine!

Centenarul Marii Uniri este un motiv serios pentru celebrarea gloriei trecute şi a figurilor ei emblematice, dar şi pentru fundamentarea viitorului de pe o atitudine fermă de stăpânire a limbii, cu toate valorile ei!

BIBLIOGRAPHY

Constantinescu, N. A., *Dicţionarul onomastic românesc,* Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1963.

Corlăteanu, Nicolae, Zagaevschi, Vladimir, *Fonetica*, Chişinău, Editura Lumina, 1993.

Dabija, Nicolae, Despre numele basarabenilor, în „Literatura şi arta”, Chişinău, 3 februarie 2011.

Eşti COOL şi dacă vorbeşti corect (6). *Nume româneşti*, în „Timpul Liber”, 4 mai 2011, pe: https://www.timpul.md/articol/esti-cool-si-daca-vorbesti-corect-%286%29-23004.htm

Graur, Alexandru, *Mic tratat de ortografie,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974.

Graur, Alexandru, *Nume de persoane*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965.

Ionaşcu, A., *Sur la pronunciation de quelques noms propres*, RRL, 1975, nr. 4, p. 361-362.

Ionaşcu, Al., *Toponimia şi cultivarea limbii*, în „Limba Româna”, 1976, nr. 5, p. 529-534.

Mareş, Lucreţia, *Accentuarea unor nume de familie,* în „Limba română”, 1980, nr. 3, p. 245-246.

Mihăilă, Ecaterina, *Despre geneza şi funcţia numelor proprii,* în „Limba Româna”, 1978, nr. 3, p. 267-278. (şi bibliografia indicată de autoare)

Şerban, George, *Palér: apelativ şi antroponim,* în „Limba Româna”, 1978, nr. 6, p. 595-597.

Şuteu, Flora, *Influenţa ortografiei asupra pronunţării literare româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1976, p. 197-202.

Vulpescu, Romulus, *Este necesar accentul grafic în ortografia noastră?,* în „Limba Româna”, 1962, nr. 2. p. 181-189.

Zagaevschi, Vladimir, *Culorile accentului*, Chişinău, Ştiinţa, 1988.

Zagaevschi, Vladimir, *Nume de familie şi prenume româneşti basarabene deformate de funcţionarii alolingvi în context diglosic*, în „Limba română”, Chişinău, 2014, nr. 2, p. 183-192.

BDD-A28598 © 2018 “Petru Maior” University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:15 UTC)